

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ШАПОВАЛ АННА СЕРГІЇВНА

УДК: 82.0 + 008+81-115

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО
ТВОРУ (на матеріалі романів Перл Бак «Імператриця» та
Павла Загребельного «Роксолана»)**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат

дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Корольова Тетяна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Валігура Ольга Романівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри східної філології;

кандидат філологічних наук

Сивокінь Ганна Володимирівна,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,
викладач кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «28» березня 2015 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «26» лютого 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості персонажа художнього твору. Триумф антропоцентричної парадигми як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві, що повернув людині статус повноправного об'єкта дослідження, є закономірним досягненням спільноти ХХ-ХХІ століть. Інтерес мовознавців до проблем мовної особистості (реальної і текстової) відкриває нові перспективи лінгвістичного аналізу мовлення індивідуума, поглиблює і розвиває теоретичні уявлення сучасної мовознавчої науки щодо мовних портретів персонажів художніх творів. Вагомим фактором, який сприяє поглибленню філологічних досліджень проблем мовної особистості, є тісний зв'язок вищезазначених питань із потребами практичної діяльності людини.

Останніми десятиліттями багато мовознавців приділяли увагу проблемам, що пов'язані з розвитком теорії мовної особистості (Г. І. Богін, Й. Л. Вайсгербер, В. В. Виноградов, І. Г. Гердер, Ф.В. Гумбольдт, Ю. М. Караулов, О. О. Леонтьєв). Різноманітність підходів як до визначення поняття мовної особистості, так і особливостей його функціонування у процесі комунікації породила гетерогенність напрямів при дослідженні даного об'єкта. Це пояснює термінологічну варіативність, що спостерігається в наукових роботах при аналізі мовної особистості: елітарна мовна особистість (О. Б. Сиротиніна), поліолектна й ідіолектна мовні особистості (В. П. Нерознак), мовна особистість західної та східної культур (Т. Н. Снітко), словникова мовна особистість (В. І. Карасик), російська (національна) мовна особистість (Ю. М. Караулов), емоційна мовна особистість (В. І. Шаховський).

З точки зору лінгвокультурологічного підходу мовознавці (С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, В. А. Маслова, Є. А. Саліхова, Т. М. Снітко) розглядають мовну особистість як феномен, у якому проявляється як індивідуальна специфіка особистості, так і загальні національно-культурні риси мовленнєвого спілкування.

Звернення до персонажа художнього твору як своєрідної «моделі людини» відзначається в цілому ряді сучасних досліджень: А. М. Буланов, Л. Я. Гінзбург, Г. Д. Гачев, Л. М. Чуриліна, Н. В. Кашина, М. С. Макеев, Г. М. Холодова. Обраний у цих роботах напрямок аналізу художнього твору припускає привласнення героєві статусу відносно самостійної особистості.

У запропонованій дисертаційній роботі, яка ґрунтується на сучасній антропоцентричній науковій парадигмі, мовна особистість розглядається як складна багатогранна система, яка втілюється в мові (В. В. Воробйов, В. І. Карасик, Ю. М. Караулов).

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена увагою сучасного мовознавства до проблем лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості персонажів художніх творів на вербально-семантичному та

Джерасимо

Джерасимо

лінгвокогнітивному рівнях. Необхідність ґрунтовного аналізу емпіричних даних, типологізації і систематизації компонентів, що складають мовну особистість, а також проведення доскональної класифікації різноманітних лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, спрямованих на формування і актуалізацію мовної особистості в певному комунікативному середовищі, доводять своєчасність проведення дослідження на матеріалі англійської та україномовної літератури.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідного напрямку Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах» (код 22010020) у межах кафедральної наукової теми «Теоретичні й прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис дискурсу» (номер державної реєстрації 0107U000467), яка розробляється кафедрою перекладу та теоретичної і прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», протокол № 5 від 29 грудня 2005 р.

Мета дослідження полягає в аналізі та систематизації лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості персонажів романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» (вербально-семантичний та лінгвокогнітивний рівні).

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) охарактеризувати наявні підходи до тлумачення поняття «мовна особистість» у колі лінгвістичних дисциплін;
- 2) окреслити характерні ознаки аналізу мовної картини світу в мовленнєвій діяльності персонажів художніх творів;
- 3) проаналізувати особливості індивідуального лексику персонажів романів, що вивчаються;
- 4) з'ясувати вплив мовної особистості автора художнього твору на мовленнєві характеристики персонажів тексту;
- 5) виявити специфіку вербалізації базових концептів для китайської та турецької картин світу;
- 6) визначити лінгвокультурні особливості китайської та турецької картин світу.

Об'єкт дослідження – вербально-семантичні характеристики мовної особистості у китайській та турецькій лінгвокультурах.

Предмет дослідження – лінгвокультурологічні засоби актуалізації мовної особистості персонажів у художніх творах.

Матеріалом дослідження стали англійський роман Перл Бак «Імператриця» та україномовний роман Павла Загребельного «Роксолана», загальним обсягом 958 сторінок.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети і розв'язання

конкретних завдань дисертації ґрунтується на використанні елементів загальнонаукових (*абстрагування, узагальнення, формалізація*) методів. У роботі здійснюється всебічний аналіз підбраного мовного матеріалу: *зіставний метод* спрямовано на виявлення схожості і розбіжності мовних картин світу персонажів китайської та турецької лінгвокультур, а також диференціацію досліджуваних одиниць за лінгвокультурологічною спрямованістю; *контекстуальний аналіз* використовувався для оцінки впливу контексту на трансформацію емоційно-модального компоненту семантики мовленнєвих одиниць, що характеризують мовну особистість; *емпірико-теоретичні методи* використано для аналізу та синтезу вербально-семантичних особливостей комунікативної діяльності персонажів; *етнокультурний та лінгвокраїнознавчий коментар* використано для уточнення символічного, функціонального та когнітивного навантаження мовних характеристик; *квантитативний аналіз* забезпечив кількісну характеристику показників експериментального матеріалу.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше лінгвокультура китайської мовної особистості персонажа досліджується крізь призму англійської лінгвокультури автора твору П. Бак; лінгвокультура турецької мовної особистості персонажа – крізь призму української лінгвокультури автора твору П. Загребельного. Крім того виявлено та систематизовано особливості вербалізації базових концептів китайської та турецької лінгвокультур та специфіку їхньої репрезентації письменниками-білінгвами у процесі характеристики мовної особистості персонажів художніх творів. На основі аналізу мовленнєвої поведінки об'єктів дослідження створено індивідуальні комунікативні портрети мовної особистості, які відображають реалізацію комунікативних потреб, здібностей та властивостей індивідуума. У межах матеріалу дослідження виявлено національно-культурологічні та спільні для різних культур аспекти комунікативної діяльності мовної особистості.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані фахівцями у різних галузях філологічних знань (лінгвістами, літературознавцями, культурологами); у сфері загального мовознавства для подальшого вивчення мовної особистості та дослідження специфіки їхнього функціонування в англійському та україномовному середовищі; висновки роботи можуть бути застосовані у практиці вузівського викладання курсів загального мовознавства (розділи «Лінгвоперсонологія», «Стилістика тексту», «Лінгвістична семантика»), у практиці викладання мов, формування спецкурсів з проблем лінгвокультурної комунікації (результати дослідження відтворені у матеріалах спецкурсу з міжмовної комунікації на факультеті іноземних мов ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського»); а також у навчально-методичній роботі (при укладанні навчальних посібників і методичних рекомендацій для ВНЗ).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено у доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях: «Мова і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2014), «Міжкультурна комунікація: проблеми та перспективи» (Тирасполь, 2014), «Українська література в контексті світової літератури» (Одеса, 2014), «Актуальні проблеми сучасної філології в контексті діалогу мов і культур» (Одеса, 2014), «Інтерактивна комунікація в контексті сучасних наукових парадигм» (Одеса, 2012); на всеукраїнських науково-практичних конференціях «Українська культура ХХ-ХХІ століття: екзистенційний, компаративний та гендерний аспекти» (Одеса, 2012, 2014).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи викладено у 5 публікаціях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених ДАК України, та одній статті, опублікованій за кордоном.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, з них 174 сторінки основного тексту. Список використаних джерел нараховує 321 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт і предмет дисертації, сформульовано мету і завдання, описано методи та фактичний матеріал дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, вказано форми їх апробації та структуру роботи.

У **розділі 1. «Теоретичні основи дослідження лінгвокультурологічних особливостей мовної особистості»** визначено поняття «мовна особистість» як універсальна, багаторівнева система, що містить два взаємозалежних терміна «мова» і «особистість», які доповнюють один одного і не можуть існувати окремо. Зазначене поняття вривається в поле зору вчених та дає можливість досліджувати людину з різних точок зору, руйнуючи міжпредметні межі, орієнтоване на постійний розвиток та еволюцію.

Мовна особистість є міждисциплінарним об'єктом, що становить собою багатофакторний гетерогенний феномен, різні грані якого аналізуються з позицій суміжних з мовознавством гуманітарних дисциплін (психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, філософія, соціологія та інші).

Основним стрижнем, який об'єднує всі підходи є людина, яка здатна систематизувати об'єкти навколишньої дійсності і структурувати їх у власну концептуальну картину світу, що і є антропоцентричною направленістю особистості. Саме «людський фактор» робить це поняття міжпредметним, бо людина бере участь у формуванні всіх сфер буття, відіграючи у цьому процесі

головну роль. Нові підходи щодо визначення мовної особистості взагалі, і мовленнєвої поведінки персонажів художніх творів зокрема, беруть початок у працях Ш. Баллі, В. Гумбольдта, О. Потебні, О. Якобсона. Сучасне трактування поняття міжкультурної мовної особистості є одним з них.

Сучасне мовознавство зосереджене на вивченні мови як людського способу буття у світі, воно досліджує людину як мовну особистість, творця дискурсу у всій складності різноманітних соціальних чинників. Особлива увага мовознавців приділяється проблемі вивчення мовної особистості персонажів художніх творів.

Вивчаючи мовну особистість персонажів, її властивості та складові, слід виокремити такі аспекти мовленнєвої організації героїв: мовна здатність, комунікативна потреба, комунікативна компетенція; мовна свідомість, мовленнєва поведінка. Саме мовна здатність та комунікативна потреба є фундаментом, передумовою для оволодіння мовою та здійснення спілкування. Комунікативна компетенція, у свою чергу, вже є проявом мовної свідомості у виборі засобів спілкування.

Дослідження проблем мовної особистості персонажа художнього тексту враховує аспектуальний та рівневий типи аналізу. Аспектуальний напрям передбачає рух від вивчення особистості як носія соціальних, психологічних та інших характеристик до її мовного компоненту; найбільш загальними та часто вживаними аспектами є етнокультурологічний, психологічний, іміджево-класовий, професійний, віковий, гендерний, історичний, дискурсивний, ціннісний, ситуативний.

Етнокультурологічний аспект мовної особистості є одним з найважливіших в дослідженнях аспектуального характеру. Він передбачає звернення як до етнолінгвістики, так і до лінгвокультурології. Етнолінгвістика є складовою, що дає інформацію про традиційну народну культуру в її етнічних, регіональних та діалектних формах. Лінгвокультурологічна складова представляє дані про лінгвістичний аналіз культури, встановлює різновиди духовної культури. З вищезазначеного слідує, що етнолінгвістика вивчає лінгвістичний феномен етносу, народу. Але ці дисципліни переплітаються, так як мають спільний матеріал дослідження – національну мову у всіх її проявах, а також і спільний інструмент дослідження – мову.

Аналіз мовної особистості персонажа за допомогою засобів рівневого виду (вербально-семантичного, когнітивного, прагматичного) дає більш загальну інформацію про особистість та можливість до глибокого аналізу мовної особистості. Розглянемо детальніше зміст кожної з названих складових: *вербально-семантичний рівень* передбачає нормальне володіння природною мовою. Це «власне» мовна компетенція; *когнітивний рівень* охоплює інтелектуальну сферу особистості, даючи досліднику вихід через мову, через процеси говоріння і розуміння — до знання, свідомості, процесів

пізнання людини. Його одиницями є поняття, що виформовуються у кожній мовній особистості в більш чи менш упорядковану, більш чи менш систематизовану «картину світу»; *прагматичний рівень* охоплює мету, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності. Цей рівень забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний перехід від оцінювання її мовленнєвої діяльності до осмислення мовленнєвої діяльності (Ю. М. Караулов).

Незважаючи на те, що персонаж є засобом втілення авторського задуму, він діє водночас за принципами некерованої, незалежної істоти в тексті художнього твору, володіючи індивідуальною суб'єктною структурою, образною, як і всі інші підструктури тексту. Суттєвими рисами образу персонажа є органічне поєднання в ньому синтезу й аналізу, художньо-типологічного узагальнення та конкретно-чутливої реалізації, а також його цілісність, внутрішня єдність та інтегративний зв'язок з іншими художніми образами тексту.

Вивчаючи феномен мовної особистості, важливо розуміти як людина сприймає та пізнає навколишній світ, своє оточення. Здійснюючи інформаційний аналіз і синтез, особистість перепускає матеріал через себе, показуючи своє бачення, виражаючи своє ставлення до існуючого середовища, поступово створюючи свою власну картину світу. Цей термін має дві складові: мовна та концептуальна картини світу. Мовна картина світу – постає у вигляді значень мовних знаків, які складають семантичний простір мови. Концептуальна картина світу складається з концептів, що утворюють концептосферу, в якій взаємодіють загальнолюдське, національне і особистісне.

Кожна конкретна мова є самобутньою системою, яка позначається на свідомості його носіїв і формує їх картину світу, що відображає взаємодію загальнолюдського, національного і особистісного, об'єктивує діяльність людської свідомості, фіксуючи колективні, стереотипні і еталонні уявлення. Мовна картина світу і мовна особистість взаємопов'язані поняття.

Розділ 2. «Лінгвокультурологічний та мотиваційно-прагматичний рівні організації мовної особистості» присвячено аналізу індивідуальної мовленнєвої особливості персонажа художнього тексту як відображення вербально-семантичного рівня мовної особистості, вивченню загальних характеристик еволюції номінацій персонажа як функціонально-змістового маркера ідентифікації суб'єкта та маркера його статусної ієрархії, дослідженню впливу лінгвокультури мовної особистості автора художнього твору на мовленнєві характеристики тексту

Основу персонажної лексичної системи складає індивідуальний лексикон, або словник внутрішньотекстової мовної особистості, що становить собою сукупність лексичних одиниць, які використовуються фіктивним мовцем у процесі «зображуваної» комунікації. Індивідуальний лексикон персонажа є

спрощеною моделлю внутрішнього лексикону і служить засобом вербальної презентації в тексті ментального лексикону внутрішньотекстової мовної особистості, або індивідуальної системи концептів, образів, уявлень.

Подібність індивідуального лексикону персонажа до будь-якого іншого лексикону, спричинено тим, що він слугує демонстративною формою презентації індивідуального образу світу; відмінність полягає тільки в тому, що в художньому тексті ми маємо справу з моделлю образу світу суб'єкта, що створюється уявою автора тексту. Лексична структура образу – це своєрідна модель, яка використовується для будь-якого персонажа, утворена трьома нерівнозначними пластами: перший самий загальний і тому менш значимий пласт складається з немаркованих тематичних груп слів; другий пласт включає «колеритотворчу лексику», яка представлена словами, функціонально пов'язаними з вираженням загальної оцінки героя – позитивної чи негативної; третій найбільш значимий пласт складається з «домінуючої лексики», яка обумовлює індивідуальність образу та виражає принципово важливі для семантики образу змісти.

Сам по собі словник персонажа як список слів, що становлять його лексикон, може сказати про свого власника далеко не все; аналіз же співвідношення між словами як одиницями індивідуального лексикону відкриває шлях до визначення найбільш важливих елементів концептуальної системи індивіда. Одним з таких показників є перелік номінацій цінностей персонажів Роксолани й Цисі, розташованих відповідно до частоти їх вживань. Для обох героїнь найзначнішими є такі поняття, як влада, знання, надія, діти, свобода, велич, живопис (спів). Варто зазначити, що влада складає значну частину входжень у лексиконі Роксолани (363 одиниці) і меншу частку у лексиконі Цисі (18 одиниць). Крім того до пріоритетів Роксолани належать віра, рідна земля, щастя, порятунок; для Цисі – світ, тріумф, почуття обов'язку, народ.

З точки зору синтаксичних характеристик мови двох персонажів, що зіставляються, аналіз матеріалу дослідження виявив переважне застосування прямих імперативних форм у комунікативних актах героїнь. Це пов'язано з тим, що саме імперативні форми характерні для статусно-маркованих мовленнєвих актів адресантів, які мають вищу ситуативно-статусну позицію в певній соціальній групі, у суспільстві.

Нижче приведені визначення і числові показники форм імперативу, найбільш поширених у мові двох героїнь. До прямих імперативних форм дії належать накази, вимоги, примус. У разі наказу, вимоги особливістю формування мотиву є те, що людина сприймає їх як мету. Наказ або вимога як форми впливу можуть використовуватися у випадках, коли одна людина має право розпоряджатися поведінкою іншої (інших). Вимога сприймається як прояв влади над іншим.

Імперативне спілкування – це авторитарна, директивна форма впливу на

партнера по спілкуванню з метою досягнення контролю над його поведінкою і внутрішніми установками, примуси до певних дій або рішень. У даному випадку партнер по спілкуванню розглядається як об'єкт дії, виступає пасивною стороною. Особливість імперативу в тому, що кінцева мета спілкування - примус партнера – не завуальована. Як засоби опису впливу використовуються наказ, вказівки, приписи і вимоги. В обох імператриць форми заборони часто співпадають за своїм лексико-синтаксичним складом, наприклад, *do not touch* - не чіпай, *do not leave*- не йди, *do not fear*-не бійся, *do not act* – не дій. Водночас у мовленні Роксолани зустрічаються такі лексеми, як «*не слухай, не підслуховуй, не дивись, не проси, не плач*», пов'язані з побутовими проблемами, в той час як у мовленні Цісі “*do not speak, do not call, do not lie, do not take away, do not fight*”. Наведені приклади насамперед співвідносяться з проблемами правління та взаємовідносин.

Наказ – офіційне розпорядження того, хто наділений владою. Вимога – це виражене в рішучій, категоричній формі прохання про те, що повинно бути виконано, на що той, хто вимагає, має право: «*Йди геть! Сама зустріну султана і його вбивць*». У наказовому способі речення починається з дієслова в основній формі: “*Fan me*”, *Tzu His commanded*”.

Прохання – це форма зовнішньої ініціації мотиваційного процесу суб'єкта використовується у тому випадку, коли не хочуть надавати впливу офіційний характер, або коли хтось потребує допомоги. Наприклад: “*Let me bid a eunuch hang it in one of the northern wells to cool it*”, *Tzu His said*”; «*Му з його величністю султаном хочемо попросити тебе...*». У багатьох випадках суб'єктам (особливо підлеглим) імпонує, що замість наказу, вимоги, старший за віком або посадою використовує форму звернення до них, в якій проявляється елемент залежності прохача від того, до кого він звертається. Це відразу змінює ставлення суб'єкта до такої дії: в його свідомості може виникнути розуміння своєї значущості у ситуації, що виникла.

Досліджуючи особистість персонажа, передусім необхідно звернути увагу на власні назви, які надає автор героям твору, чи інші імена пов'язані з властивостями персонажа за певними чинниками (соціальний, національний, ситуаційний, віковий). Ім'я персонажа наділяється статусом ключового слова, яке служить стимулом текстових асоціацій і дає змогу простежити особистісну еволюцію героя протягом усього твору та визначити його місце в національній персонифікації. Тобто аналізуючи ім'я персонажа, його зміст, можна пізнати й образ, що стоїть за цим ім'ям. П. Бак чітко показала становлення та розвиток мовної особистості персонажа протягом усього твору через власні назви, надаючи нове ім'я головній героїні на кожному новому етапі життя, що фіксує певні ситуаційні та психологічні зміни, які відбулися з нею. Цей процес схематично можна передати через наступний номінативний ланцюг: *Orchid*→*Yehonala*→*Tzu Hsi*→*The Empress Mother*→ *The Empress*→*Old Buddha*.

Значно менше власних імен стосовно головної героїні використовує П. Загребельний. Автор подає номінацію Роксолани як кінцевий результат боротьби за свою індивідуальність, неповторність, незламність. Її героїня також проходить певну особистісну еволюцію від простої української дівчини до легендарної Роксолани; в процесі цієї еволюції персонаж змінює мовне середовище, релігію, а тому і змінюється світогляд особистості.

Розглядаючи національну персоносферу важливо наголосити на двох її властивостях. Перша властивість полягає у тому, що об'єктом персоносфери є особистість. Звідси можливість порівнянь себе з героями персоносфери, співпереживання до них, наслідування, копіювання мовленнєвої манери, переміщення себе в світ персоносфери та моделювання поведінки відповідно до цього світу. Друга властивість пов'язана з явищем антономазії, перейменуванням. У національну персоносферу українського народу входить власна назва «Настя Лісовська», а турецька персоносфера включає в себе номінацію «Хуррем».

У національну персоносферу китайського народу імператриця Цісі увійшла, як Старий Будда, в англійській персоносфері цей персонаж не знаходить відображення. Ця номінація виступає в якості прізвиська імператриці, яке їй дав народ, згідно своїх релігійних вірувань та її характерних якостей. Номінація «Роксолана» належить до транснаціональної персоносфери, бо знаходить своє відображення як в українській, так і турецькій культурі. Номінація також є антономазією, що означає українку, яка опинилася за кордоном, а також жінку, яка править у мусульманському світі через свого чоловіка.

Необхідним елементом соціальної структури, що закріплює соціальну ієрархію суспільства виступає соціальний статус, тому дослідження статусно-рольових звертань дає можливість різнопланово проаналізувати мовну особистість. Поняття статусу, запозичене з соціології, означає позицію індивіда у соціальній системі суспільства, що визначається згідно до певних ознак, таких, як приналежність до соціальної групи, рівень освіти, професія, посада, стать та вік. При цьому соціальний статус не є поняттям статичним, оскільки виступає як елемент співвідношення з іншими соціальними суб'єктами.

Статусно-рольове семантичне поле номінацій, якими автор семантично наповнює образ персонажа, диференціюється за наступними групами: за соціальним станом – 56,3 % (Роксолана), 62,6 % (Цісі); за лінгвокультурологічною приналежністю – 17,8 % (Роксолана), 21,7 % (Цісі); за родинними зв'язками – 25,9 % (Роксолана), 15,7 % (Цісі). У зв'язку з тим, що головні героїні творів репрезентують владу, тому переважають номінації за соціальним станом, які, в свою чергу, розподіляються на наступні лексичні групи: гоноративи – 96,35% (Роксолана), 98,53% – (Цісі), меліоративи – 0,73% (Роксолана), 0,84% (Цісі), пейоративи – 1,95% (Роксолана), деприциативи – 0,97% (Роксолана),

0,39% (Цисі).

Цілісний мовознавчий аналіз мовної особистості персонажа неможливий без аналізу мовної особистості автора художнього тексту, авторська мовна особистість реалізується в його мовній творчості, так або інакше впливає на філологічну культуру мовної особистості. Даючи життя своїм героям, автор вкладає в них і частинку своєї мовної особистості.

Автор постійно перебуває у симбіозі з певним суспільством і конкретним моментом історії, творчо інтерпретує картину світу, постійно перебуваючи в творчому процесі споглядання – розуміння – творення художнього образу світу, презентуючи унікальну систему художніх засобів в літературному творі. Кожен комунікативний акт потребує виконання певних рольових зобов'язань, що призводить до трансформації особистості комуніканта, обумовленого входженням особистості в роль чи образ. У процесі комунікації присутня несправжня, спотворена особистість, яка направлена на створення певного «іміджу». Те ж можна сказати про автора, як конкретного індивіда, який також вступає в комунікацію, бо художній твір існує для читача і реалізує авторську потребу в спілкуванні, креатує свій образ, можливо навіть не усвідомлюючи цього.

У художньому творі реальність є оманливою, читач, потрапляючи в ілюзію, вважає її дійсністю. Слід наголосити на тому, що у процесі творення художньої дійсності беруть участь не автор та інші особистості, а образ автора та персонажі. У структурі авторського «я» можна виділити такі складові: автор біографічний, художній автор, автор як форма вираження. Стосовно особистості автора біографічного слід зазначити, що П. Бак була свідком історичних подій та соціально-економічного стану Китаю, які описані в романі «Імператриця», і вона провела певні паралелі між своїм реальним життям у Китаї і художнім твором, вносячи біографічні елементи у роман. На відміну від П. Бак, П. Загребельного ми не можемо розглядати з позиції автора біографічного, бо він жив в іншій історичній епосі, а матеріалом для написання роману послужили історичні документи. Для більш повного зображення турецької культури автор вводив у структуру роману уривки із текстів тогочасних авторів і діячів, а також використовував турецький та український фольклор. Зазначені інтертекстуальні елементи дають можливість біографічному автору глибше розкрити історичні реалії.

Для розкриття мовної особистості автора показовою є світоглядна позиція образу автора. Письменники через позитивно або негативно забарвлену лексику фіксують ціннісно-оцінювальні орієнтири, відповідно до яких ведучу роль для П. Загребельного посідає власний український менталітет, а для П. Бак – нерідний, китайський. Аналізуючи особливості другої складової мовної особистості автора – художнього автора, було виявлено, що П. Загребельний, викладаючи основну світоглядну позицію образу використовує для цього стилістично забарвлену лексику з негативною конотацією та вульгаризми.

Порівняно з П. Загребельним, образ автора П. Бак більш нейтральний, але у романі використана негативно забарвлена лексика стосовно іноземців.

Щодо форми вираження авторської позиції можна зазначити, що в обох романах оповідь здійснюється від імені третьої особи, переважає займенник «вона», тому оповідачем є автор, але у «Роксолані» простежується поєднання авторської розповіді та оповідача.

Беручи до уваги таку структуру мовної особистості автора, розглянуто свідомість автора конкретної особи як психофізичний феномен та його специфічну категорію, автора-творця, який впроваджує в художній твір засоби стилізації власного образу.

Загалом співвідношення автора та його образу в тексті з персонажем можна пояснити наступним чином: автор знаходиться в реальному світі, а персонаж у світі художнього твору, вони знаходяться на різних буттєвих рівнях існування. Позиція персонажа з позицією автора може не співпадати, тому положення авторського образу динамічне, персонажа – статичне.

Мовленнєвий портрет текстової особистості, створений художнім автором, виконує у творі різноманітні функції. Він розкриває, ким саме є персонаж, вказує на приналежність його до тієї чи іншої групи. В позитивних героях часто віддзеркалюється ідеологічна концепція автора, світоглядна позиція добра та зла. Тобто особистість персонажа, як позитивного головного героя, повинна відповідати загальноприйнятим моральним стандартам, позитивно сприйматися читачем та служити посланням авторських уявлень читачу про позитивність як таку. Позитивні образи-персонажі завжди наділені яскравою індивідуальністю, неповторні, особливі, це сильні особистості, які в змозі протистояти злу та часто стають прикладом наслідування для читача. Саме через такі образи автор показує читачу своє світобачення, свої етико-естетичний ідеали (О.О. Пожарицька). Суттєвими рисами образу персонажа є органічне поєднання в ньому синтезу й аналізу, художньо-типологічного узагальнення та конкретно-чуттєвої реалізації, а також його цілісність, внутрішня єдність та інтегративний зв'язок з іншими художніми образами тексту.

У розділі 3. «Відображення картини світу персонажа в тексті художнього твору» розглянуто фактори, які впливають на варіативність лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості, надається зіставлення лінгвокультурологічних особливостей китайської та турецької картин світу (на прикладі концептів рослин та часу).

Проведене дослідження дає можливість вказати на таке: серед безлічі чинників, які впливають на варіативність лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості, існують три фундаментальні фактори формування комунікативної поведінки індивідуума: природа, культура, пізнання, які репрезентують китайську та турецьку картину світу і дають можливість глибоко пізнати менталітет цих народів. Ці три явища відіграють

визначальну роль в житті людини, допомагають усвідомити себе в світі, впливають на процеси концептуалізації та її мовного вираження, ці явища пов'язані між собою, та не завжди чітко розмежовані.

Природні умови існування людини є тим домінуючим чинником, який формує асоціативні уявлення в свідомості та мові індивіда, детермінуючи мовну картину світу, та провокує зміну картини в залежності від умов пристосування. Вагомими стають зовнішні умови існування людей такі, як: географічне положення, природно-кліматичні умови, особливості рельєфу, характерна флора і фауна для цієї місцевості. Природний ресурс мовної картини світу визначає фізіологію, психологію, також конотативність, символіку кольорів, просторову семантику тощо. У різних мовних культурах закріплені власні асоціації, пов'язані з колористичними позначеннями, які мають спільні і відмінні показники.

Культура – це набуті знання, досвід у процесі соціально-історичного розвитку нації, духовної діяльності, це естетичні та моральні цінності, норми, які проявляються в різних мовних і концептуальних уявленнях. Національні обряди, ритуали, звичаї, фольклор, символіка – все це привносить нові мотиви та створює нові образи в уяві кожної нації. Особливості культурної сфери накладають свій відбиток на мову.

Варто зазначити, що способи усвідомлення та пізнання світу не однакові для різних людей і різних народів. На одну і ту ж річ дві особистості, а тим паче два різних народи, можуть сприймати по-різному. Причиною цього можуть бути відмінності пізнавальної діяльності, особливості мовних уявлень та мовної свідомості, як окремої особистості, так і різних народів. На психологічні аспекти процесу пізнання впливає цілий ряд факторів. Тому дослідження процесу пізнання картини світу в межах однієї нації, не переходячи на особистості, є досить узагальненим.

Особливе зацікавлення при аналізі матеріалу дослідження викликає бачення окремої національної картини світу крізь мову іншої національності. Адже різні національні культури мають як спільні, так і відмінні ознаки. Відмінності реалізуються через лінгвоспецифічну лексику. Під час семантичного аналізу лексики романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» найбільш вагомими стають «ключові» поняття даних культур, які важко перекладаються на інші мови. Перл Бак, розкриваючи китайський менталітет, використала слова-реалії, які входять до китайської структури Піднебесної. Павло Загребельний застосував значну кількість безеквівалентної лексики для номінації звичаїв, обрядів, предметів повсякденного буття, які фігурують у турецькій картині світу. Саме дослідження безеквівалентних слів у їх взаємозв'язку і в міжкультурній перспективі дає можливість говорити про відтворення концептуальних фрагментів китайської та турецької картин світу.

Результати цього дослідження дозволяють проаналізувати диференціацію

турецької і китайської лінгвокультур та специфічних для них концептів. Спільними домінуючими концептами для персонажів, які є представниками китайської та турецької лінгвокультур, є релігія та влада, на долю яких припадає відповідно 91,5% і 74,3% вживань безеквівалентних лексичних одиниць. Крім того до найбільш вживаних у мовленні персонажів концептів належать наступні: в китайській лінгвокультурі – наука, мистецтво – 4,41 %, смерть – 4,07 %, мир – 0,34 %; турецькій лінгвокультурі – наука, мистецтво – 8,7 %, війна – 8,16 %, торгівля – 5,49 %, їжа – 1,2 %, гарем – 1,07 %, смерть – 1,07 %. Досліджені концепти якнайповніше передають стрижневі поняття національної концептосфери, обслуговуючи комунікативну поведінку представників китайського та турецького лінгвокультурного суспільства.

Фітоніми становлять своєрідну тематичну групу спеціальної лексики; у китайській і турецькій культурі квіткова та рослинна символіка є невід'ємною частиною різних сторін життя людини. Кожній квітці, кожній рослині у китайській культурі і культурі Османської імперії відводилася особлива роль. Згідно кількісного аналізу фітонімів-символів, було виділено важливість та меншовагість пов'язаних з ними концептів. У китайській лінгвокультурі це: Bamboo (12,7%), Peach (9,3%), Orchid (8,14%), Pomegranate (8,15%), Chrysanthemum (8,14%), Pinetree (6,98%), Plum (6,98%). Хризантема символізує довголіття, витримку, символ піднесеної самотності. *“The sun poured down into the palace courtyards and shone upon the thousands of chrysanthemums in the late bloom”*.

В турецькій лінгвокультурі – це помаранчеве дерево (8,64%), троянда (7,41), кипарис (6,17%), виноград (6,14), горіхове дерево (4,94%), що символізують таке: горіхове дерево – символ прихованої мудрості, а також родючості і довгого життя, виноград – символ життя, родючості і достатку. *«Безмежні виноградники довкола Гянджі й поля, що родили сам-сімсот, були витоптані султанським військом в один день, вікові горіхові дерева порубано для вогнищ, на яких готувався плов для яничарів»*.

Диференційні риси хрононімів є також одним з маркерів лінгвокультурологічних особливостей двох народів. Так, у Туреччині початок року та дні мусульманських релігійних свят зсуваються за сезонами і можуть припадати на різні пори року. Доба у мусульманському календарі розпочинається із заходом сонця (а не опівночі). Наприклад, теплий літній сезон року (на противагу зимовим Дням Хасима), називають Днями Хизира, що починається 6 травня (Хидреллез) і закінчується 7 листопада.

«Піднебесна» – це егоцентричний закритий простір, тому і уявлення про історичний час досить обмежене. Уявлення про замкненість простору викликали аналогічні уявлення про замкненість та циклічність часу. Відлік часу пов'язаний зі зміною поколінь і зміною правлячих династій у Піднебесній, китайці роблять культ із своїх предків та поклоняються правителям та мудрецам раннях династій, які, з точки зору конфуціанства,

гідні наслідування.

У зв'язку з вищезазначеним слід сказати, що проблема взаємодії мови і картини світу займає центральне положення у мовознавчих дослідженнях. Співіснування як національно-специфічного, так й універсального в мовній особистості є фундаментальними факторами формування комунікативної поведінки індивідуума.

ВИСНОВКИ

Відповідно до сучасної лінгвістичної парадигми, що висуває на перший план антропоцентричний принцип дослідження, в роботі мовна особистість розглядається як універсальна, багаторівнева система, яка дозволяє досліджувати людину з різних точок зору. Мовна особистість є міждисциплінарним об'єктом, який становить собою багатофакторний гетерогенний феномен, різні грані якого аналізуються з позицій суміжних з мовознавством гуманітарних дисциплін.

Відповідно до завдань, які поставлені у роботі, дослідження проблем мовної особистості персонажа художнього тексту враховує рівневий та аспектуальний типи аналізу. Аспектуальний (етнокультурологічний, психологічний, іміджево-класовий, професійний, віковий, гендерний, історичний, дискурсивний, ціннісний, ситуативний) напрям передбачає рух від вивчення особистості як носія соціальних, психологічних та інших характеристик до її мовного компоненту. Розгляд мовної особистості персонажа за допомогою засобів рівневого виду (вербально-семантичного, когнітивного, прагматичного) дає більш загальну інформацію про особистість та можливість до глибокого аналізу мовної особистості.

Об'єктивною основою для реконструкції вербально-семантичного рівня організації мовної особистості персонажа є аналіз індивідуального лексикону персонажа, що становить собою сукупність лексичних одиниць, які використовуються фіктивним мовцем у процесі «зображуваної» комунікації. Індивідуальний лексикон слугує засобом вербальної презентації в тексті ментального лексикону внутрішньотекстової мовної особистості або індивідуальної системи концептів, образів, уявлень.

Лексична структура образу – це своєрідна модель, утворена трьома нерівнозначними пластами: перший самий загальний і тому менш значимий пласт складається з немаркованих тематичних груп слів; другий пласт включає «колоритотворчу лексику», яка представлена словами, функціонально пов'язаними з вираженням загальної оцінки героя – позитивної чи негативної; третій найбільш значимий пласт складається з «домінуючої лексики», яка обумовлює індивідуальність образу та виражає принципово важливі для семантики образу смисли.

Для обох героїнь найзначнішими є такі поняття, як: влада, знання, надія, діти, свобода, велич, живопис (спів). Варто зазначити, що влада складає

значну частину входжень у лексику Роксолани (363 одиниці) і меншу частку у лексику Цісі (18 одиниць). Крім того до пріоритетів Роксолани належать віра, рідна земля, щастя, порятунок; для Цісі – світ, триумф, почуття обов'язку, народ.

З точки зору синтаксичних характеристик мови двох персонажів, що зіставляються, аналіз матеріалу дослідження виявив переважне застосування прямих імперативних форм в комунікативних актах героїнь, які мають вищу ситуативно-статусну позицію в певній соціальній групі, у суспільстві.

Цілісний мовознавчий аналіз мовної особистості персонажа неможливий без аналізу мовної особистості автора. Структура авторського «я» аналізувалася в роботі за такими складовими: автор біографічний, художній автор, автор як форма вираження. Для розкриття мовної особистості автора показовою є його світоглядна позиція. Письменники через негативно забарвлену лексику демонструють ціннісно-оцінювальні орієнтири, відповідно до яких, ведучу роль для П.Загребельного займає власний український менталітет, а для П. Бак – нерідний, китайський.

При дослідженні особистості персонажа важливу роль відіграють власні назви. Надаючи нове ім'я головній героїні на кожному новому етапі її життя, автор наділяє цю номінацію статусом ключового слова, що служить стимулом текстових асоціацій і дає змогу простежити особистісну еволюцію героя протягом усього твору та визначити його місце в національній персоносфері.

Статусно-рольове семантичне поле номінацій, якими автор семантично наповнює образ персонажа диференціюється за наступними групами: номінації за соціальним станом – 56,3 % (Роксолана), 62,6 % (Цісі); номінації за лінгвокультурологічною приналежністю – 17,8 % (Роксолана), 21,7 % (Цісі); номінації за родинними зв'язками – 25,9 % (Роксолана), 15,7% (Цісі).

У тісному зв'язку з категорією «мовна особистість» знаходиться поняття «мовна картини світу», яка будується на основі уявлень особистості щодо оточуючого світу. Картини світу – результат переробки інформації про людину та її оточення. Ця категорія має дві складові: мовна та концептуальна картини світу. Мовна картина світу постає у вигляді значень мовних знаків, які складають семантичний простір мови. Концептуальна картина світу складається з концептів, які утворюють концептосферу, в якій взаємодіють загальнолюдське, національне і особистісне.

Існує три фундаментальні фактори, які впливають на варіативність лінгвокультурологічних характеристик мовної особистості: природа, культура, пізнання. Ці три явища репрезентують китайську та турецьку картини світу, впливають на процеси концептуалізації та її мовного вираження. Природні умови існування людини є тим домінуючим чинником, який формує асоціативні уявлення у свідомості та мові індивіда, детермінуючи мовну картину світу та провокує зміну картини в залежності від умов пристосування. Культура – це набуті знання, досвід у процесі

соціально-історичного розвитку нації, духовної діяльності, це естетичні та моральні цінності, норми, які проявляються в різних мовних і концептуальних уявленнях. Способи усвідомлення та пізнання світу не однакові для різних людей і різних народів. Одну і ту ж річ дві особистості, а тим паче два різних народи, можуть сприймати по-різному. Причиною цього можуть бути відмінності пізнавальної діяльності, особливості мовних уявлень та мовної свідомості, як окремої особистості, так і різних народів.

Розбіжності культурологічних систем двох персонажів зумовлені асиметрією мовних та концептуальних картин світу, яка виявляється передусім у наявності мовних одиниць, що передають етносоціокультурну самобутність мовного колективу, що викликано умовами його життя та особливостями історичного розвитку. Одним з найбільш вагомим, істотним формотворчим засобом втілення найважливіших авторських інтенцій, а саме – деталізованого зображення розумових та психічних дій у свідомості людини, адекватного відображення мовної особистості персонажів романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» стають «ключові» поняття відповідних культур, назви яких важко перекладаються на інші мови. Перл Бак, розкриваючи китайський менталітет, використала слова-реалії, які репрезентують специфічні структури мовної картини Піднебесної. Павло Загребельний застосував значну кількість безеквівалентних лексичних одиниць для номінації звичаїв, обрядів, предметів повсякденного буття, які фігурують у турецькій картині світу. Саме дослідження безеквівалентних слів в їх взаємозв'язку і в міжкультурній перспективі дає можливість говорити про відтворення концептуальних фрагментів китайської та турецької картин світу.

Результати цього дослідження дозволяють проаналізувати диференціацію турецької та китайської лінгвокультур та специфічних для них концептів. Спільними домінуючими концептами для персонажів, які є представниками китайської та турецької лінгвокультур, є релігія та влада, на долю яких припадає відповідно 91,5% і 74,3% вживань безеквівалентних лексичних одиниць. Крім того китайській лінгвокультурі належать наступні концепти: наука, мистецтво – 4,41 %, смерть – 4,07 %, мир – 0,34 %; турецькій лінгвокультурі: наука, мистецтво – 8,7 %, війна – 8,16 %, торгівля – 5,49 %, їжа – 1,2 %, гарем – 1,07 %, смерть – 1,07 %. Зазначені концепти передають домінуючі поняття національної концептосфери, обслуговуючи комунікативну поведінку представників китайського та турецького лінгвокультурного суспільства.

Коло проблем, пов'язаних із важливими питаннями лінгвокультурологічної характеристики мовної особистості персонажа художнього твору, має наукову перспективу у руслі комплексного вивчення та типологізації мовної особистості персонажів художніх творів у різних лінгвокультурах.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Авксентьєва А. С. К вопросу о понятии «языковая личность» / А. С. Авксентьєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Серія : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 16. – С. 3-10.
2. Авксентьєва А. С. Китайська та турецька картини світу крізь призму української та англійської лінгвокультур на матеріалі романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» / А. С. Авксентьєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Серія : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2014. – № 18. – С. 6-14.
3. Авксентьєва А. С. Мовна особистість автора художнього твору/ А. С. Авксентьєва // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. - Вип. 48. – С. 125-134.
4. Авксентьєва А.С. Номинация как средство выражения языковой личности персонажа [Електронний ресурс] / А. С. Авксентьєва // APRIORI. Серія : Гуманитарные науки: электронный научный журнал. – 2014. – №4. – Режим доступу до журн.: <http://apriori-journal.ru/journal-gumanitarnie-nauki/arc-number/?number=12&years=2014>.
5. Авксентьєва А. С. Репрезентація концепту «час» в китайській і турецькій картинах світу / А. С. Авксентьєва // Українська культура ХХ-ХХІ століття : екзистенційний, компаративний та гендерний аспекти : зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип 6. – С. 3-9.
6. Авксентьєва А. С. Статусно-рольові номінації персонажа / А. С. Авксентьєва // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. - Вип. 49. – С. 165- 172.
7. Авксентьєва А. С. Фактори формування мовної картини світу у романах Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» / А. С. Авксентьєва // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 127. – С. 193-197.

АНОТАЦІЯ

Шаповал А. С. «Лінгвокультурологічна характеристика мовної особистості персонажа художнього твору (на матеріалі романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана»)». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», МОН України. – Одеса 2015.

Дисертацію присвячено аналізу та систематизації лінгвокультурологічних

засобів актуалізації мовної особистості персонажа художнього твору. На основі аналізу мовленнєвої поведінки об'єктів дослідження створено індивідуальні комунікативні портрети мовної особистості, які відображають реалізацію комунікативних потреб, здібностей та властивостей індивідуума. В рамках матеріалу дослідження виявлено національно-культурологічні та спільні для різних культур аспекти комунікативної діяльності мовної особистості.

Розбіжності культурологічних систем двох персонажів зумовлені асиметрією мовних та концептуальних картин світу, яка виявляється передусім у наявності мовних одиниць, що передають етносоціокультурну самобутність мовного колективу, що спричинено умовами його життя та особливостями історичного розвитку. Одним з найбільш вагомих, істотних формотворчих засобів втілення найважливіших авторських інтенцій, а саме – деталізованого зображення розумових та психічних дій у свідомості людини, адекватного відображення мовної особистості персонажів романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана» - стають «ключові» поняття відповідних культур, назви яких важко перекладаються на інші мови. Крім того виявлено та систематизовано особливості вербалізації базових концептів, які обслуговують комунікативну поведінку представників китайського та турецького лінгвокультурного суспільства.

Ключові слова: мовна особистість персонажа, мовна картина світу, лінгвокультура, індивідуальний лексикон персонажа, художній твір, концепт.

АННОТАЦИЯ

Шаповал А. С. «Лингвокультурологическая характеристика языковой личности персонажа художественного произведения (на материале романов Перл Бак «Императрица» и Павла Загребельного «Роксолана»)». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2015.

Диссертация посвящена анализу и систематизации лингвокультурологических средств актуализации языковой личности персонажа художественного произведения. На основе анализа речевого поведения объектов исследования созданы индивидуальные коммуникативные портреты языковой личности, которые отображают реализацию коммуникативных потребностей, способностей и свойств индивидуума. В рамках материала исследования выявлены национально-культурологические и общие для разных культур аспекты коммуникативной деятельности языковой личности.

Расхождения культурологических систем двух персонажей

предопределены асимметрией языковых и концептуальных картин мира, которая оказывается прежде всего в наличии языковых единиц, которые передают этносоциокультурную самобытность языкового коллектива, что вызвано условиями его жизни и особенностями исторического развития. Одним из наиболее весомых, существенных формообразующих средств воплощения важнейших авторских интенций, а именно - детализированного изображения умственных и психических действий в сознании человека, адекватного отражения языковой личности персонажей романов Перл Бак «Императрица» и Павла Загребельного «Роксолана» - становятся «ключевые» понятия соответствующих культур, названия которые трудно переводятся на другие языки. Кроме того выявлены и систематизированы особенности вербализации базовых концептов, которые обслуживают коммуникативное поведение представителей китайского и турецкого лингвокультурного общества.

Ключевые слова: мовна особистість персонажа, мовна картина світу, лінгвокультура, індивідуальний лексикон персонажа, художній твір, концепт.

SUMMARY

Shapoval A. S. Lingvocultural features of character's linguistic personality of the bells lettres (on material of novels Perl Buck «Imperial woman» and Pavlo Zagrebelniy «Roksolana») – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2015.

The thesis is devoted to the problem of systematic analysis of lingvocultural means characterising a linguistic personality of the bells letters.

In accordance with the tasks put forward while examining a linguistic personality an aspectual and level types of the analysis are taken into account. The aspectual (ethno-cultural, psychological, image-classed, age-related, professional, gender, historical, discoursed, axiological, situational) type explores a development of a linguistic personality as a bearer of some social, psychological, and other features towards its language component. The level type of character's linguistic personality (verbal, semantic, cognitive, pragmatic) gives general information about a personality and provides the opportunity to accomplish the study of a linguistic personality.

Some peculiarities of an individual lexicon of the characters under investigation: Tzu His (P. Buck «Imperial woman») and Roksolana (P. Zagrebelniy «Roksolana») are analysed. It is the objective basis to reconstruct the verbally semantic peculiarities of a personage and presents a storage of lexems that are used by a fiction personality in an invented communicative situation The individual

lexicon is an individual system of concepts, imagies and treatments. The last is created by three classes of words: the unmarked ones, spesific modal and attitudinal lexems and the dominating group of words that describes the individuality of a person. From the point of view of syntax the prevailing use of the imperative forms in the communicative acts of the characters has been revealed, which testifies to the highest situational and status position of both ladies.

A linguistic study of a personage can be accomplished only in case the influence of the author's linguistic personality on speech characteristics of the heroes istaken into account. The leading role in P. Zagrebelniy's world perception belongs to his national Ukrainian mentality, while in P. Buck's mentality it's the Chinese one. The status and role semantic field of the nominations which the reader comes across gives the chance to observe personal evolution of the hero during her development and subsequently place the personage in a national personosfer. Semantic field of the nominations is subdivided into the following groups: according to a social state; according to lingvocultural accessory; according tofamily relations.

Some features of basic concepts verbalization in Chinese and Turkish lingvocultures are revealed and systematized. The dominating concepts for both characters of Chinese and Turkish lingvocultures are the religion and the power. For Chinese lingvoculture the following concepts are peculiar: science, art, death, peace; for Turkish lingvoculture - science, art, war, trade, food, a harem, death. Main factors that influence variety lingvocultural peculiarities are nature, culture and cognition.

Key words: linguistic personality, linguistic personality of the character, linguistic picture of the world, lingvoculture, individual lexicon of character, bells letters, concept.